

PAPER DETAILS

TITLE: Bir Planlama Sorunsali Olarak Bölgelerarasi Dengesizlik: Türkiye Örneği

AUTHORS: Hanife MERMER

PAGES: 91-106

ORIGINAL PDF URL: <http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/tr/download/article-file/622739>

Bir Planlama Sorunsalı Olarak Bölgelerarası Dengesizlik: Türkiye Örneği¹

Inter-Regional Inequalities as a Planning Problem: The Example of Turkey

Semiha Sultan Tekkanat², Hanife Mermer³

¹Bu çalışma Necmettin Erbakan Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü Şehircilik Uygulamaları dersi kapsamında bitirme tezi olarak daha önceden hazırlanmıştır.

²Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, M.M.F., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, semihaeryilmaz@gmail.com

³Necmettin Erbakan Üniversitesi, M.M.F., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, hanifemermer.hm@gmail.com

ANAHTAR KELİMELE

*Bölge Olgusu,
Bölgelerarası Dengesizlik,
Bölgesel Kalkınma,
Bölgesel Kalkınma Ajansları*

Ö Z E T

Bölge planlamanın tarihi süreci incelendiğinde bölgeler arası dengesizlik sorunu birçok ulus devlette çözümlenememiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra politik iktisatta yaşanan değişimler ve küreselleşme süreci her ne kadar kentleri ve bölgeleri global ölçekte bütünleştirmiş gibi görünse de bölgesel dengesizlik gündemde kalmaya devam etmiştir. Küresel ölçekte yaşanan ekonomik ve sosyal yapıda yaşanan dönüşümlerin yanı sıra ülke içindeki yatırımların dengeli dağılmaması nedeniyle işgücü, sermaye, yatırımların dağılımı ve buna bağlı olarak kentsel donatıların çeşitliliği ve yoğunluğu Türkiye'deki bölgeler arasında da eşit olarak dağılmamıştır. Bu nedenlerle bölgesel dengesizlik farkı Türkiye'de de henüz çözümlenmemiş bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'de gerek ulus devletler arasında gerekse aynı ulusun alt bölgeleri arasında bölgesel dengesizlik ve eşitsizlikleri çözmek amacıyla fonlar oluşturulmuş, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması (NUTS) aracılığıyla bölgelere yönelik istatistikî veri toplanmaya başlanmış ve Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Türkiye'de de AB'ye uyum çerçevesinde, bölgesel dengesizlik ve eşitsizlik sorunsalının çözümlenmesi için önemli bir araç olarak kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, en önemli aktörlerden birisi olarak gündeme girmiştir. Bu çalışmada; bölge kavramı ve türleri tanımlanmakta, Dünyada ve AB'de bölgelerarası dengesizlik sorunsalı ve bu sorunsala yönelik çözüm arayışları irdelenmekte, Türkiye'deki bölgesel örgütlenmeler ve bölge planlama yaklaşımları açıklığa kavuşturulmaktadır. Çalışmanın sonunda; Türkiye'deki bölgeler arası dengesizlik sorununa yönelik bölge planlama yaklaşımının nasıl olması gerektiği konusuna bir açılım getirmek hedeflenmektedir.

KEYWORDS

*Region,
Regional Development,
Regional Development
Agencies,
Inter-regional Inequality*

ABSTRACT

When the historical process of regional planning is examined, it can be seen that the problem of imbalance between regions can not be solved in many nation states. Although the changes and globalization process in political economy after World War II seemed to integrate cities and regions on a global scale, regional imbalance continued to be on the agenda. Due to the global scale of the ongoing financial crisis and the social structure experienced transformation of the disintegration balanced investments in the country in addition to labor, capital and dissolution accordingly as equal among regions in Turkey diversity and density of urban equipment. For these reasons, the regional imbalances difference emerges as an unresolved problematic in Turkey. Funds have been set up in the European Union to resolve regional disparities and inequalities between nation states and sub-regions of the same nation. The statistical data for the regions were collected through the Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) and Development Agencies were established. In Turkey, within the framework of harmonization with the EU, regional imbalances and the Regional Development Agencies established as an important tool for resolving the problem of inequality, it was put on the agenda as one of the most important actors. This study defined the concept of being in the world and the problem of regional imbalances in the EU and the search for solutions to this problematic scrutinized, regional organizations and regional planning approach in Turkey are clarified. At the end of the study; how it should approach the problem of planning the imbalance between regions in Turkey aims to bring an initiative.

Ulus devletler, bölgeler ve hatta kentlerde ekonomik kaynakların eşit olarak dağıldığından bahsedilemez. Ekonomik kaynakların eşit olarak dağılmamasının sebepleri; sosyo-kültürel yapı, tarihi süreç ve politik dinamikler olduğu kadar ekonomik faktörlerin yer seçimini etkileyen coğrafyalardır. Bu kaynak dizgesinin farklı olmasına rağmen tüm kent ve ulus devletlerin ekonomik kalkınma ve ekonomik gelişme hedefleri ise ortak noktalarıdır. Bu hedeflere ulaşabilmek için ülke/bölge/kentler mevcut sosyal ve mekânsal tüm potansiyellerini değerlendirerek en verimli şekilde kullanmayı tercih etmektedirler. Çünkü ekonomik kaynaklar (sosyal, iktisadi, mekânsal vb.) açısından zengin olan bölgelerde gelişme her daim gerçekleşirken bu kaynakların sınırlı olduğu veya bu kaynaklara erişimin zor olduğu bölgelerde ise eşitsiz dağılım devam etmektedir.

Son yıllarda küreselleşme süreci ve bölgeselleşmeye bağlı olarak meydana gelen değişimler bölgelerarası dengesizlik farkını giderek artırmıştır. Giderek artan bölgesel dengesizlik sorunsalını ortadan kaldırmak ulus devletlerin en temel amacı haline gelmiş ve bu duruma yönelik politikalar üretmeyi zorunlu kılmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte yeniden şekillenen bölgesel üretim sistemleri ve politikalar, bölgeyi ekonomik kalkınmanın merkezi haline getirmiştir.

Türkiye küreselleşme ve AB uyum süreci kapsamında köklü bir yapısal değişim süreci içine girmiştir. Bu yapısal değişim sürecinde bölgelerarasındaki dengesizlik sorunsalının çözülmesi amaçlanmıştır. AB'ye üye ve aday ülkeler arasında meydana gelen bölgelerarası dengesizlik sorununu çözmek amacıyla ortak bir bölgeleme sistemi oluşturulmuştur. Oluşturulan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS) ile bölgelere ait verilerin karşılaştırılabilir nitelikte olması ve bölgelerarası farklılıkların belirlenmesi hedeflenmiştir.

Türkiye'de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması, bölgesel istatistikler ve Kalkınma Ajansları başta olmak üzere ulusal/bölgesel ve AB uyum sürecindeki bölgesel gelişme politikalarının uygulama zemini olarak kullanılmaya başlanmıştır. İstatistiki Bölge Birimleri sınıflandırmasında, iller "Düzy 3" olarak kabul edilmiş, ekonomik, sosyo-kültürel ve coğrafı yapı açısından benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri dikkate alınarak "Düzy 2" ve "Düzy 1" olarak hiyerarşik bir sınıflandırma yapılmıştır (Öztürk, 2009, s. 19).

Bu çalışmada öncelikle bölge planlama anlayışının hangi koşullarda nasıl ortaya çıktığı açıklanmakta, sonrasında bölgesel dengesizlik sorunsalını ve eşitsiz büyüme yasasının geçerli olduğu kapitalist bir ülke olan Türkiye'de bu eğilimi tersine çevirebilmek için benimsenen politikalar, sebep ve sonuçları ile birlikte irdelenmektedir. Bölgelerarası dengesizlik sorunsalına müdahale aracı olarak bir bölge planlama yaklaşımı önerisi getirme düşüncesi bu çalışmayı ortaya çıkaran temeli oluşturmaktadır.

Türkiye'de bir planlama sorunsalı olarak bölgelerarası dengesizlik konusunun ele alındığı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde bölge olgusu, bölge türleri ile Dünya'da, Avrupa'da ve Türkiye'de bölgesel dengesizlik sorunsalı ve bu dengesizliğin sebep ve sonuçları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye'de bölge planlamasına yönelik sorunlar tanımlanmıştır. Dördüncü bölümde ise bölgelerarası dengesizlik sorunsalına müdahale aracı olarak bölge planlama yaklaşımı önerisi getirilmeye çalışılmıştır.

BÖLGE KAVRAMI VE TÜRLERİ

Bölge kavramı; endüstrileşme, küreselleşme ve AB olguları ile birlikte oldukça sık kullanılan bir kavram olmasına rağmen farklı disiplinlere göre farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bölge; öncelikle tanımlama, analiz, yönetim ve planlama gibi bakış açılarından, coğrafı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge kavramını tanımlamada yaşanan kavram tartışması, farklı amaçlara göre farklı bölge ölçeklerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Kılıçarslan, 2009, s. 5).

Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre bölge kavramı; "Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntıka" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2006).

Bölge kavramı, ekonomik yapı açısından ve gelişme düzeyine göre ikiye ayrılmaktadır. Fransız Bölge Plancısı Jacques Boudeville bölge kavramını belirli bir süreç içerisinde ekonomik yapı açısından ele almıştır. Ekonomik yapı özelliklerine göre bölgeleri; Türdeş (Homojen) Bölge, Kutuplaşmış (Polarize) Bölge ve Plan Bölge olmak üzere üç başlık altında toplamıştır. Gelişme düzeyine göre bölge türleri ise; ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre gelişmiş, az gelişmiş, gelişme halindeki az gelişmiş ve potansiyel açıdan az gelişmiş bölge olmak üzere dört başlık altında toplamıştır (Ertaş, 2013, s. 3).

BÖLGELERARASI DENGESİZLİK SORUNSALININ TANIMLANMASI

Bölgelerin gelişmesine olanak sağlayacak kaynaklar yeryüzünde eşit olarak dağılmamıştır. Bazı bölgeler kaynak açısından zengin olduğu için gelişirken bazı bölgelerde ise kaynaklar sınırlı ve ulaşılması zor olduğundan ötürü gelişmemekte ve geri kalmaktadır. Gelişme sürecine yön veren sosyoekonomik faktörlerin coğrafya üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

DÜNYADA VE AVRUPA'DA BÖLGESEL DENGESİZLİK SORUNSALI

Ulus devletlerin farklı bölgelerinde meydana gelen dengesizlik sorunu aslında günümüz dünyasını yansıtmaktadır. Bölgesel dengesizlik olgusu; gelişmiş, gelişmekte olan ve geri kalmış ulus devletlerde ekonomik gelişmişliğe bağlı olarak önemli toplumsal sorunları meydana getirmiştir. Bölgesel dengesizlik ulus devletlerin kalkınmasının önünde bir engel olarak görülmekte ve gelişmiş bölge çevresinde yer alan yerleşmelerin gelişmiş bölgeye olan bağımlılığını arttırmaktadır. Bu durumda ekonomik kaynakların gelişmiş bölgelere akmasına, gelişmiş bölge çevresinde yer alan yerleşmelerin yoksullaşmasına neden olmaktadır. Gelişmiş, gelişmemiş ya da gelişmekte olan ulus devletler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. sorunların da farklı boyutlarda yaşanmasına sebep olmaktadır (Aktakas, 2006, s. 12).

Tüm dünyada olduğu gibi AB'ye üye olan ülkeler arasında da dengesizlik sorunsalı mevcuttur. Bu dengesizliklerin nedeni ise; AB'ye üye olan ülkelerin topoğrafik yapıları, ekonomik kaynakların dağılımı, iklimleri, iç ve dış pazarlara uzaklıkları ile yerleşim özelliklerinin farklı olmasıdır. Bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkmasındaki en temel unsur Gayri Safi Milli Hasıla'nın dengesiz dağılımıdır. GSMH, kişi başına GSMH, işsizlik oranı, büyüme oranı gibi ekonomik ölçütlerin yanı sıra 15 yaş altı nüfus oranı, 75 yaş üstü nüfus oranı, kentleşme oranı gibi demografik ölçütler de bölgesel dengesizliklerin ölçümünde kullanılmaktadır (Acar, 2008, s. 28).

AB'ye üye olan ulus devletlerin coğrafi bölgeleri arasında farklı düzeylerde yaşam standartları ve gelişmişlik farkı gözlemlenmektedir. Ulus devletler arasındaki bu farklılıkların oluşmasında topoğrafik yapının çeşitliliği, kültür farklılıkları, doğal kaynakların bölgeler arasındaki dağılımı, iklimlerin farklılığı, bölgelerin iç ve dış pazarlara uzaklıkları, farklı ekonomi politikaları, bölgenin yerel işgücünün ve tüketici tabanının yapısı, zengin bölgelerde yığılma olması ile dünyada ve Avrupa genelinde yaşanan tarihi sosyal ve ekonomik olaylar etkili olmuştur. Örneğin, 1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol krizi AB genelinde hammadde maliyetlerini artırdığından yatırımlar azalmış, büyüme hızları düşmüştür. Ülke ekonomilerinde yaşanan bu olumsuzlukların bir sonucu olarak yüksek enflasyon ve işsizlik ortaya çıkmıştır. 1979 yılındaki ikinci petrol krizinden sonra bölgesel gelişmişlik farklılıkları artmaya devam etmiştir (Şen, 2004, s. 11).

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL DENGESİZLİK SORUNSALI

Türkiye'de bölgelerarası dengesizlik sorunsalının ortaya çıkış nedenleri de; coğrafi, tarihi, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan ele alınabilir.

Coğrafi Nedenler: Türkiye'de bölgelerarası dengesizlik sorunsalına neden olan etkenlerden birisi coğrafi nedenlerden ötürü kaynaklanmaktadır. Türkiye toplamda yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır ve bu bölgelerin her birinde farklı coğrafi özellikler görmek mümkündür. Coğrafi özelliklerin bölgelere göre farklılık göstermesi tarım sektörünü oldukça etkilemektedir. İnsan ihtiyaçlarının giderilmesi tarımsal üretime bağlı olduğu için, bu durum tüm ekonomik düzeni etkilemektedir. Bu yüzden iktisadi hayat doğal çevreye bağlı olarak devam ettirilmektedir. Doğal çevreyi göz önünde bulundurmadan hiçbir ulus devletin ekonomisini tam olarak kavramak mümkün değildir. Tarım sektörü, ulus devletlerin kalkınmasında olduğu gibi bölge kalkınmasında da ekonominin lokomotif vazifesi görmektedir (Kulaksız, 2008, s. 23).

Türkiye'de yükseklik, bitki örtüsü ve yüzey şekilleri bakımından diğer bölgelere oranla daha dezavantajlı grupta yer alan Doğu Anadolu Bölgesi'nde yüksekliğin fazla olması iklimi çok sert kılmış ve bölgenin bitki örtüsü fakir kalmıştır. Bölgenin büyük kısmı otlaklarla kaplı ve orman alanları oldukça az, arazi ise tarıma elverişli değildir. Yüzey şekillerinin dağlık olması sebebiyle ulaşım ağının yapılması oldukça zor ve pahalıdır. Az sayıdaki yol ise kar nedeniyle yılın büyük bir bölümünde kapalı kalmaktadır. Bütün bunlar bölgesel kalkınmada engel teşkil ettiği için bölgesel dengesizliğin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır (Elmas, 2004, s. 54).

Tarihsel Nedenler: Osmanlı İmparatorluğunda ekonomik gelişmişlik tarım sektörüne dayalı olduğu için bölgeler arasında önemli bir dengesizlik sorunsalı görülmemiştir. Osmanlı imparatorluğunda benimsenen yerleşme düzeninde; yerleşme merkezleri arasında başkent,

bölgesel merkezler, pazar şehirleri ve köyler şeklinde bir kademelenme oluşmuştur. İmparatorluğun ekonomik gücü, izlediği yayılma politikası nedeniyle, oldukça muntazam aralıklarla dağılmış bölgesel yerleşme merkezlerine dayanmıştır. Ancak, Osmanlı'da birçok bölgede tarımsal verimliliği artırabilecek Tımar sistemi uygulanırken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bugün bile devam eden ağalık sistemine neden olan yurtluk veya ocaklık sistemi uygulanmıştır (Tekeli, 2008, s. 52).

19. yüzyılda Avrupa'da yaşanan değişim ve dönüşümler Osmanlı topraklarını Avrupalıların sanayi ürünleri için bir pazar haline getirmiştir. Ülkede hiçbir kısıtlamaya tabi olmadan satılan yabancı mallar Osmanlı şehirlerinde daha önce var olan ekonomik faaliyetleri kısa süre içerisinde adeta söndürmüştür. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Osmanlı'da 19. yüzyıl sonunda ortaya çıkan bölgelerarası dengesizlik sorunu, batıya açılma sonucu, İmparatorluğun mevcut el sanatlarına dayalı ekonomik faaliyetlerinin gerilemesi ve yıkılmasıyla başlamıştır. Geleneksel ekonomik faaliyetlerin azalması İmparatorluğun kentleri arasındaki hiyerarşinin de bozulmasına neden olmuştur. Başta limanlar olmak üzere, Batı Anadolu'daki kentler, endüstrileşmiş Batı Avrupa kentleriyle daha sıkı ilişki içine girerek, ön plana çıkmışlardır (Kulaksız, 2008, s. 24).

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda devletin ağır sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlarla uğraşması, bölgelerarası dengesizlik sorunsalını giderme yönündeki çabaları bir bakıma sekteye uğratmıştır. Coğrafi konum ve doğal kaynakların getirmiş olduğu avantajlar sonucunda Batı Avrupa ile ticari ilişki içine girme şansını yakalayan Batı Anadolu gelişirken, bu avantajlara sahip olamayan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri de gelişemeyerek geri kalmıştır. Bu sorun daha sonraki yıllarda gerek izlenen devlet politikalarının yetersizliği gerekse firmaların büyük şehirlerde yoğunlaşması nedeniyle giderek azalma yerine, daha da büyümüştür. Planlı dönem içinde her ne kadar bölgeler arası dengenin sağlanması önemli bir ulusal hedef olarak ifadelendirilmiş ise de, hazırlanan planların ve bunların uygulanmasının bu konuda genellikle etkili olmadığını göstermiştir. Planlama çalışmalarının etkisinin sınırlı kalmasına karşın piyasa güçlerinin etkisiyle Türkiye'de ekonomik büyümenin mekânsal farklılaşması yönünde ilginç süreçler ortaya çıkmıştır. Türkiye'de tek merkezli bir merkez-çevre modelinin işleyişinden çok, dört merkezli bir merkez çevre modelinin işleyişi gözlemlenmektedir. Böyle çok kutuplu bir mekânsal farklılaşma örüntüsünün ortaya çıkmasında Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen politikaların, özellikle Ankara'nın başkent seçilmesinin önemli etkileri olmuştur. Ankara'nın kendisinin bir büyüme kutbu olarak gelişme sürecinin Anadolu'ya yayılmasında etkili olmasına karşın, bu etkiyi Doğu Anadolu'ya kadar yaymada başarılı olamamıştır (Tekeli, 2008, s. 59).

Sosyo-Ekonomik Nedenler: Türkiye'de işgücünün bölgelere göre farklılıklar göstermesi bölgesel dengesizliklere neden olmaktadır. Geri kalmış bölgelerde; eğitim, sağlık ve sosyo-kültürel altyapı eksiklikleri, işgücünün niteliğinin düşüklüğü, teknolojinin yeterli düzeyde kullanılamaması, tarım sektöründe istihdam edilenlerin diğer sektörlerle oranla daha fazla olması ve tarım sektöründe gelirin diğer sektörlerle oranla daha düşük olması bölgeler arasındaki dengesizlik sorunsalını giderek artırmaktadır (Kulaksız, 2008, s. 25).

Kültürel Nedenler: Türkiye'deki bölgeleri sosyo-kültürel açıdan ele aldığımızda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri diğer bölgelere oranla kültürel açıdan daha az gelişmiştir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde Osmanlı'dan süregelen bir aşiret yapısı halen varlığını devam ettirmektedir. Bölgede hâkim olan aşiret yapısı üretim ve insan ilişkilerini oldukça etkilemektedir. Türkiye'de diğer bölgelerde aşiret yapısı ve beylik geleneği yavaş yavaş ortadan kalkmasına rağmen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da varlıklarını, özellikle Mardin, Siirt ve Urfa gibi yörelerde, sürdürdükleri bilinmektedir (Gündüz, 2006, s. 35).

Bir toplumda sosyo kültürel gelişmenin ortaya çıkabilmesi ve insan unsurunun fiziki çevreye işleyebilmesi, o toplumun sahip olduğu kültürün yaratıcılığına bağlanmaktadır. Az gelişmişlik sorununun çözümünde ve bölgelerarası dengesizliğin azaltılmasında, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve işgücünün yetenek ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir.

BÖLGE PLANLAMA OLGUSU VE BÖLGE PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Bölge Planlama olgusu; "bir veya birden çok bölgelerin, gelişmesi ve bölgelerarası eşitsizliklerin azaltılması için sosyal, ekonomik ve fiziki faaliyetlerin önceliklendirilerek seçilmesi, sistematik olarak programlandırılması ve kaynak tahsis edilerek uygulanması" süreci olarak tanımlanmaktadır (Kayan, 2012, s. 106).

DPT'nin tanımlamasına göre Bölge Planlamasının; bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden koordine edilmesi ve bölgenin en rasyonel biçimde düzenlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda devletin sahip olduğu sulama ve enerji kaynakları, ulaşım, krediler, konut yatırımları, organize sanayi teşvikleri gibi tüm araçlardan yararlanma olanaklarını en iyi şekilde kullanma amacını taşımaktadır. Bölge planlamasının ana teması; bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesidir. Bölgeler arasındaki dengesizlik sorunsalını çözmenin birinci koşulu, geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelerden daha hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamaktır. Geri kalmış bölgelerin kalkınması gerçekleştiği zaman, bölgelerarası eşitsizlik sorunsalı azalacak ve gelişmiş bölgelerde ortaya çıkan iş gücü ve nüfus yığılmalarının önüne geçilmiş olacaktır. Bölgelerarası dengesizlik sorunsalını çözmeye yönelik temelde dört politikadan söz edilmektedir. Bu politikalar; ekonomik faaliyetlerin her şeyden önce bir takım teşvik tedbirleriyle belirli yörelere yönelmesini sağlamak, bölgesel kalkınma için gerekli devlet yatırımlarının gerçekleştirilmesi, yönetsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına adaptasyonunun sağlanması, metropoliten bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılması olarak belirtilmektedir (Öztürk ve Dinler, 2002, s. 26).

Dengeli kalkınma olgusu ilk kez Friedrich List tarafından 1943 yılında ortaya atılmıştır. List, tarım, ticaret ve imalat kesimleri arasında dengeli bir gelişmenin önemini vurgulamıştır. Dengeli bölgesel kalkınma olgusu ise Rodan ile gelişmiştir. Rodan'a göre sürekli büyümek

için bölgelere yatırımlar yapılması gerekmektedir. Küçük pazarlarda özel sektörün yatırım konusunda geri planda olması devlet yatırımlarını artırmaktadır. Bu bağlamda bölgelere özel sektör yatırımlarının artırılması amacıyla bazı öneriler sunulmuştur. Bölgelere yapılacak olan yatırımların artması geliri artıracak, bu sayede hem mal miktarı hem de mal çeşidi artacaktır. Pazarın canlanması sağlanacaktır. Özel sektör için karlı olmayan yatırım, devlet tarafından gerçekleştirilirse büyük bir sosyal hasıla sağlandığında kişi başına gelir de önem kazanacaktır. Birçok bölgede yatırımlar devlet eliyle gerçekleştirilecek ve sağlanan gelir artışı ile pazarların gelişmesi mümkün olacaktır. Bölgelerarası dengesizlik sorunsalının giderek artması, bölgesel kalkınma arayışlarında yeni politikalar oluşturulması zorunluluğunu kendiliğinden gündeme getirmiştir. Söz konusu politikaların geliştirilmesi ve bölgelerarası dengesizlik sorunsalının giderilmesi konusundaki teorik yaklaşımlar, bölgesel büyüme oranları temelinde üç ayrı görüş şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunlar; Keynesyen Bölgesel Politikalar, Neo-Liberal Bölgesel Politikalar, Yeni Bölgeselcilik Politikalarıdır. (Sezgin, 2013, s. 8).

Keynesyen Bölgesel Politikalar: Keynesyen ekonomi, 20. yüzyıl İngiliz ekonomist John Maynard Keynes'in görüşlerini temel alan bir makroekonomik teoridir. Keynes ekonomisi özel sektörün ağırlıklı olduğu ama devlet ve kamu sektörünün büyük role sahip olduğu bir karma ekonomiyi savunmaktadır.

1929 yılında Büyük Buhran krizinin yaşanması ve bu dönemde kalkınma ekonomisinin yükselişiyle bölge kavramı, bölgesel kalkınma ve bölgesel politikalar önem kazanmıştır. Yaşanan kriz sonucunda kapitalist düzenin başarılı olamayacağı düşünülmüştür. Bu durum piyasalarda dengeleyici mekanizmalara olan güvenin azalmasına neden olurken piyasalarda devlet müdahalesine ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur. Keynesyen politikaların ön plana çıkmasında II. Dünya Savaşı'ndan sonra üretim biçiminin değişerek yerini kitlesel üretim biçimine bırakması en önemli etkidir. Bu dönemde ekonomik büyümenin sağlanabilmesi ve gelirin yeniden dağıtılması, devletin ekonomiye olan müdahalesi ile gerçekleşeceği düşünülmüştür (Sezgin, 2013, s. 8).

Keynesyen politikalar, dengeli bölgesel kalkınmanın sağlanmasında istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Keynesyen politikalar az gelişmiş ulus devletlerde istihdamı ve geliri arttırsa da söz konusu ulus devletlerin kalkınmasında önemli bir gelişme kaydedilememiştir.

Neo-Liberal Bölgesel Politikalar: Neoliberal politikalar, ekonominin devlet işlerinden ayrılmasını ve piyasayı özel teşebbüsün yönetmesi gerekliliğini savunan bir düşünce akımıdır. Rekabetin piyasayı yönetmesi gerektiğini söyler. Dengelenmiş bütçeyi, serbest piyasa kapitalizmini ve serbest ticareti savunur. Devletin sadece herhangi bir kriz anında acil ve keskin müdahaleler yapmasını, bunun dışında piyasadan tamamen çekilmesini savunur (İnsel, 2004, s. 56).

1980'li yıllarda Keynesyen politikaların başarı sağlayamamasından ötürü önemini kaybetmesiyle piyasalarda Neo-Liberal politikalar etkili olmaya başlamıştır. Neo-Liberal politikalar; piyasa yanlısı, kamunun önemini göz ardı eden, teknolojiyi üretme ve geliştirme öncelikli, girişimciyi teşvik eden politikaların olması nedeniyle ve küreselleşmenin etkisiyle ulusal ve bölgesel düzeyde yaygınlaşmıştır. Keynesyen anlayıştan farklı olarak pazarın deregülasyonu, eğitim, ulaşım, iletişim altyapısında iyileşme sağlamayı, teknolojiyi teşvik etmeyi ve yatırımlarda bölgelerdeki girişimciliği desteklemeyi öngörmektedir. Bölgesel gelişmeyi amaçlayan Neo-Liberal politikalar bölgesel düzeyde istenilen başarıyı elde edememiştir. Az gelişmiş ulus devletler iktisadi alanda gelişmişlik gösterse de, gelişmiş ulus devletler iktisadi alanda daha hızlı gelişme göstermiştir. Bu durum bölgeler arasında dengesizliği giderek artırarak bölgesel politikalarda başarı sağlanamamıştır. Yaşanan bu başarısızlık ile farklı bir bölgesel politika anlayışına ihtiyaç duyulmuştur. Bu alanda yaşanan dönüşümlerin temel nedenleri küreselleşme olgusu, Neo-Liberal politikaların yetersiz oluşu ve postfordist üretim örgütlenmesidir (Sezgin, 2013, s. 9).

Yeni Bölgeselcilik: İngilizcedeki "New Regionalism" kavramı Türkçe'ye farklı şekillerde; yeni bölgencilik, yeni bölgeselcilik ya da yeni bölgeselleşme olarak çevrilebilmektedir. Ancak yeni bölgencilik ve yeni bölgeselleşme kavramlarının karşılık geldiği anlamlar, açıklanmak istenen olguyu tam olarak karşılayamamaktadır. Türkiye'de yeni bölgencilik kavramı, "ortak etnik, kültürel özelliklere sahip, aynı tarihsel geçmişli paylaşılan ya da aynı inancı benimsemiş bir bölge ve bu bölgede yaşayan halkın merkeze karşı kimliklerini koruma ve bazen de bağımsızlıklarını kazanma çabalarıdır" biçiminde ifade edilirken (Mengi, 2004, s. 47), siyasi bir yönü de içinde barındırmaktadır. Yeni bölgeselleşme kavramı ise bir bölge üzerine geliştirilen politikaların ekonomik ve toplumsal yönünü öne çıkarmaktadır. Bu çalışmada yeni bölgeselcilik kavramının kullanılması tercih edilmiştir. Çünkü yeni bölgeselcilik kavramı bir bölgenin ulusal açıdan değil, yönetim ve planlama açısından ele alınmasını vurgulamaktadır (Özgül, 2017, s. 37).

Neo-Liberal politikaların istenilen düzeyde başarı sağlayamaması sonucunda daha demokratik bir anlayışa sahip olan Yeni Bölgeselcilik anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayış ile bölgelerin iç potansiyelleriyle kalkınması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda dışarıdan gelecek ekonomik yatırımların önemi azalmaktadır. Yeni bölgeselcilik anlayışı kalkınmayı makro ölçekten mikro ölçeğe indirmiştir. Bu durumda belirli bir bölgenin kalkınmasının sorumluluğu merkezi devletin tekelinden çıkarılarak yerel otoriteler tarafından bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilebileceği anlayışı gelişmiştir. Yeni bölgeselcilik anlayışında yerel kaynakların hareketliliğine bağlı olarak bölgedeki firmalar, sendikalar, kamu kurumları ve mali kurumlar bir araya getirilerek yerel büyüme politikaları oluşturma çabası hâkimdir (Elmas, 2004, s. 40).

Bölgelerarası dengesizlik sorunsalını çözmek amacıyla benimsenen Yeni Bölgeselcilik anlayışına paralel olarak gelişen yerelleşme anlayışı, bölgesel kalkınma ajansları gibi kurumsal yapılanmaları önermektedir. Bu sayede katılımcılığın ve yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi hedeflenmiştir (Elmas, 2004, s. 40).

DÜNYADA VE AVRUPA'DA BÖLGE PLANLAMASI YAKLAŞIMLARI

Bölge planlama faaliyetlerinin amacı, kapsadığı alandaki nüfusun refah düzeyini eşit düzeye getirmek ve yükseltmektir. Bu bağlamda ulus devleti başarılı ekonomik kalkınmaya götüreceği olan "Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma" anlayışıdır. Bölgesel planlama ve kalkınma anlayışı ile ilgili ilk uygulama Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Tennessee'de 1930 yılında başlatılmıştır. Avrupa'da ise, II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri ve teknolojiye yaşanan gelişmeler sonucu bölgelerarası dengesizliklerin giderek artmasıyla bölgesel kalkınma anlayışı gündeme gelmiştir (Çavuşoğlu, 1992, s. 35).

Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik politika ve mekanizmaların oluşturulmasında; Fransa'da Paris ve çevresinin ülkenin diğer bölgelerine göre daha büyük bir gelişme göstermesi, İtalya'da kuzey-güney farklılaşmasının yarattığı sonuçlar, İngiltere'de İskoçya ve Galler'deki eski sanayilerin çökmesi sonucu bu bölgelerde yeniden yapılanma problemlerinin oluşmasına neden olmuştur. Ulus devletlerde bölgesel dengesizlik sorununu çözmek amacıyla çeşitli yaklaşımlar denenmiş ve hala da denenmektedir (Çavuşoğlu, 1992, s. 35).

AB, farklı ulus devletlerin kültürü, dili, tarihi ve geleneklerinin bir araya gelmesinden oluşan bir örgütlenmedir. Ulus devletlerin sahip olduğu coğrafi özellikleri, doğal kaynakların dağılımı, iç ve dış pazarlara olan mesafeleri ve yerleşim alanlarının farklı olmasından dolayı AB'ye üye olan ulus devletler arasında bölgesel farklılıklar mevcuttur. Ulus devletler arasındaki bu farklılık sosyal ve ekonomik boyutta dengesizlikler meydana getirmektedir. Bu kapsamda bölgesel dengesizlik sorunsalının giderilmesi amacıyla birliğe üye olan ulus devletler kendi bölgesel politikalarını geliştirmiştir. AB, geri kalmış bölgeleri ekonomik anlamda kalkındırmak amacıyla kredi, vergi muafiyeti ve vergi yardımlarını araç olarak kullanmıştır. Bölgelere yerli ve yabancı yatırımları artırmak amacıyla altyapı ve modernizasyon çalışmaları yürütülmüştür. Ulusal düzeyde yürütülen bölgesel politikalar, yerel yönetimlerle AB kurumları arasında işbirliğini artırmıştır. Bunun yanı sıra ülke ekonomilerinin tüm sektörlerinin bölgesel kalkınmadan faydalanabilmesi, birliğe üye ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların giderilmesi düşüncesiyle, yapısal fonlarla desteklenecek bir AB Bölgesel Politikasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu politika ile üye ülkeler kalkınma stratejileri çerçevesinde ulusal ve bölgesel öncelikleri göz önünde bulundurarak kendilerine özgü bölgesel politikalar geliştirmeye başlamışlardır (Sezgin, 2013, s. 12).

AB'nin temel amacı birliğe üye olan ulus devletlerin refah düzeyini yükseltmektir. 1975 yılından itibaren bölgesel dengesizlik sorununa önem veren AB ulus devletlerin geri kalmış bölgelerinde ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla ulus devletlere yardım etmekteydi. Bu kapsamda bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla Ortak Tarım Politikası, Sosyal Politika, Rekabet Politikası ve Bölgesel Politikalar oluşturulmuştur. AB'ye üye olan ulus devletlerin ekonomik kalkınmasını sağlamak ve bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla 25 Mart 1957 yılında Roma Antlaşması imzalanmıştır. Tek Avrupa Senedi ile de sosyo-ekonomik dengesizliklerin giderilmesi amacını destekleyen, Bölgesel Politika kapsamında kullanılan üç fon (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yön verme ve Garanti Fonu) belirlenmiştir.

1975 yılından beri AB'nin ortaya koyduğu bölgesel politikalar üç boyutludur:

- AB'nin kalkınma politikalarına bölgesel bir boyut getirilerek ortak hedeflerde bölgelerin gelişmişlik düzeyleri göz önüne alınmaktadır.
- AB'ye üye olan ulus devletler arasında bölgesel kalkınma politikaları koordine edilerek, bir bölgenin kalkınmasının diğer bölgelerin kalkınmasına engel teşkil etmemesine çalışılmaktadır.
- Bölgesel kalkınma politikalarına mali destek sunularak, AB'nin bölgesel politikası somut anlamda gerçekliğe kavuşmaktadır. (Şen, 2004, s. 8).

Bölgesel politikaların kalkınmaya yönelik uygulamalara dönüşebilmesi için bölgelerin sosyal ve ekonomik durumlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Avrupa Komisyonu bölgelerin sosyal ve ekonomik değerlendirmesini, her yıl hazırladığı raporda Bakanlar Konseyine sunmakta, gelecekteki öncelikli bölgeleri belirleyerek, mali yardımları şekillendirmektedir (Şen, 2004, s. 8).

AB'ye üye olan ulus devletler, planlama ve teşvik yönünden 3 sınıfa ayrılmaktadır. Oluşturulan bu sınıflandırma NUTS (Nomenclatures Des Unites Terriales Stastiques - İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) olarak adlandırılmaktadır (Aktakas, 2006, s. 90).

NUTS'ın kullanım alanları şunlardır:

- AB'ye üye olan ulus devletlerin bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlaştırılması,
- AB'ye üye olan ulus devletlerin bölgesel sosyo-ekonomik analizlerinin gerçekleştirilmesi,
- AB'ye üye olan ulus devletlerin bölgesel politikasının çerçevesinin oluşturulması.

AB'nin Bölgesel Politikalarının oluşturulmasında ve Avrupa Komisyonunun, Konseye sunduğu raporlarda bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri ortaya konurken kullanılan göstergeler ve istatistiki değerlerin ortak bir dilde olması sayesinde gelişmeler ve yapılan müdahaleler daha kolay gözlemlenmektedir.(Şen, 2004, s. 9)

TÜRKİYE'DE BÖLGE PLANLAMASI YAKLAŞIMLARI

Türkiye'de bölge planlaması ve bölgesel gelişme ile ilgili çalışmalar Osmanlı Devleti'nin son döneminde yapılmaya başlanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nde bölge planlamasıyla ilgili çalışmalar çağdaş anlamdaki bölge planlamasından çok asayiş ve güvenliğin sağlanmasına

yönelik çalışmalardır. 1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Yasası'nın 1. maddesinde Osmanlı Devleti'nin yönetim bakımından teftiş bölgelerine ayrılması uygun görülmüştür. Bölgelerin başına getirilen genel müfettişlerin görev ve yetkilerini düzenleyen yönetmeliğin 23. maddesine göre, genel müfettişler yetkili olduğu bölgede uzmanlara, başında bulunduğu bölgenin orman, maden, tarım, eğitim durumunu ve kalkınma imkânlarını araştırarak ve ilgili bölge kentlerinin ortak işleri için uyum ve ahengi sağlamakla görevli olacaklardır (Keleş, 2010, s. 338).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde bölge ile ilgili çalışmaları yürüten Bölge Müfettişliği Kurumu 1921 Anayasası'nda da yer almıştır. 1927'de çıkarılan bölgelerle ilgili 1164 Sayılı Yasa'da birden çok kenti ilgilendiren ortak işlerin görülmesi için bölge müfettişliklerinin kurulması gerektiği belirtilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki bu düzenleme ekonomik ve sosyal gelişmeleri hedeflemekten çok tıpkı Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi güvenlik ve asayişin sağlanmasına yöneliktir. Osmanlı Devleti'nde bölge planlamasına yaklaşım, bölgeyi kalkınma ve gelişmenin bir birimi olarak görmekten çok, güvenlik ve asayişin sağlanacağı bir birim olarak görüldüğü için ekonomik bakımından önemli bir gelişme göstermemiştir. 1921 Anayasası'nda bölgesel gelişme için bölge müfettişliklerinin kurulması belirtilmişse de zamanın olumsuz şartlarının da etkisiyle bölge müfettişlikleri kurulmamıştır (Keleş, 2010, s. 338).

Türkiye'de çağdaş anlamda bölge planlaması ve bölgesel gelişme çalışmaları Cumhuriyet Döneminde yapılmaya başlanmıştır. 1961 Anayasası'nın 115. maddesinde belli kamu hizmetlerinin görülmesi için birden fazla ili içine alan çevrede bu hizmetler için yetki genişliğine sahip teşkilatlar kurulabileceği belirtilmiştir. Anayasanın 115. maddesindeki bu düzenlemeye dayanılarak Devlet Su İşleri, Karayolları Genel Müdürlüğü, Sosyal Sigortalar Kurumu, İller Bankası, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı gibi birçok kamu kuruluşu taşra örgütünü (bölge teşkilatını) kent sınırları dışına taşıyarak kurmuştur. Anayasanın çerçeve niteliğindeki bu düzenlemesine yasa ile açıklık getirilmediğinden söz konusu kamu kurumlarının bölgesel kuruluşlarının kapsama alanı farklı olmuştur. Kimi kamu kuruluşunun bölgesel kuruluşu bir-iki kenti kapsarken kimi kamu kuruluşun bölgesel kuruluşu beş-altı kenti kapsayacak kadar geniş olmuştur. Bu şekilde oluşturulan bölgesel kuruluşların kapsamı ya da standardı açıklığa kavuşturulmamıştır (Acar, 2008, s. 49).

1982 Anayasası'nın 126. maddesinde merkezi idarenin taşra teşkilatı ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Söz konusu maddenin 3. fıkrasına göre kamu hizmetlerin görülmesinde verim ve uyumu sağlamak üzere birden çok ili içine alan yerlerde merkezi idarenin bölgesel kuruluşu kurulabileceği ve bu kuruluşların görev ve yetkilerinin yasa ile düzenlenebileceği belirtilmiştir. O zamanın hükümeti anayasadaki bu düzenlemeye dayanarak bölge valiliği hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkartarak, Türkiye genelinde 8 bölge valiliği kurmuştur. Söz konusu karnameye göre bölge valileri, il valilerinin üstünde bir statüye sahip olacak, kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyumu sağlayacak, kamu düzeninin ve genel asayişin sağlanmasını temin edecek, kalkınma plan ve programları doğrultusunda bölgenin geliştirilmesine çalışılacak, bölgede işbirliği ve denetimi sağlamaktan sorumlu olacaktı. Ancak il valilerindeki huzursuzluk ve kamuoyunun bu yeni düzenlemeye hazır olmamasından dolayı 71 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname 1984'te 3034 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır (Kayan, 2012, s. 108).

1987'de 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli, Van, Şırnak ve Batman'da Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurulmuştur. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurulduğu bölgenin ekonomik ve sosyal yönden geliştirilmesinden çok ilgili bölgede güvenlik ve asayişin sağlanması amacına yöneliktir. 7116 Sayılı Bayındırlık ve İskân Bakanlığının kuruluş ve görevleri hakkındaki yasa da “ Bölge imar planlarını hazırlamak, bu planlar için ilgili bakanlıklar ile ortak etütler yapmak ve bunlara göre gereken tedbirleri almak, bu görevin en iyi şekilde yerine getirilmesi için gereken etüt ve araştırmaları yapmak” görevini vermişti. Ancak 1984'te 209 Sayılı KHK ile söz konusu bakanlıkta yapılan bir düzenleme ile ilgili bakanlığın görevleri arasında bölge planlarını yapma görevi bulunmamaktadır. 3194 Sayılı İmar Yasasına göre bölge planları yapma konusunda DPT yetkilidir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca (yeni adıyla Şehircilik ve Çevre Bakanlığı) verilen imar planları ile bölge planlarını karıştırmamak gerekir. 1983 tarih ve 180 Sayılı KHK'nin 2. Maddesinin I) fıkrasında “Birden fazla belediyeyi ilgilendiren imar planlarının hazırlanmasında, kabul ve onaylanması safhasında ortaya çıkabilecek ihtilâfları çözümlmek, gerektiğinde onaylamak” ve M) fıkrasında “Gerekli görülen hallerde, Kamu yapıları ile ilgili imar planı ve değişikliklerinin; umumi hayata müessir afetler dolayısıyla veya toplu konut uygulaması veya Gecekondu Kanununun uygulanması amacıyla yapılması gereken planlama ve plan değişikliklerinin; birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropoliten imar planlarının veya içerisinden veya civarında demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya havayolu veya denizyolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamını veya bir kısmını, ilgili belediyelere veya diğer idarelere bu yolda bilgi verilerek ve gerektiğinde işbirliği sağlanarak yapmak, yaptırmak, değiştirmek ve res'en onaylamak” şeklindeki düzenlemeler bölge planı yapmaktan çok kent imar planlarını yapmaya yöneliktir. 2011 yılında yapılan yeni düzenleme ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığının birleştirilmesiyle kurulan Şehircilik ve Çevre Bakanlığının görevlerini düzenleyen KHK (648) 1. Maddesinin Ç) fıkrasında “ Her tür ve ölçekteki fiziki planlara ve bunların uygulanmasına yönelik temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve bunların uygulanmasını sağlamak, Bakanlar Kurulunca yetkilendirilen alanlar ile merkezi idarenin yetkisi içindeki kamu yatırımları, mülkiyeti kamuya ait arsa ve araziler üzerinde yapılacak her türlü yapı, milli güvenliğe dair tesisler, askeri yasak bölgeler, genel sığınak alanları, özel güvenlik bölgeleri, enerji ve telekomünikasyon tesislerine ilişkin etütleri, harita, her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını, parselasyon planlarını ve değişikliklerini resen yapmak, yaptırmak, onaylamak ve başvuru tarihinden itibaren iki ay içinde yetkili idarelerce ruhsatlandırma yapılmaması halinde resen ruhsat ve yapı kullanma izni vermek.” ve H) fıkrasında “Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan veya mülkiyeti Hazineye, kamu kurum veya kuruluşlarına ya da kişilere ait olan taşınmazlar üzerinde yapılacak yatırımlara ilişkin olarak ilgilileri tarafından hazırlanan veya hazırlattırılan ancak yetkili idarelerce üç ay içerisinde onaylanmayan

etüt, harita, her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını, parselasyon planlarını ve değişikliklerini ilgili idarelerin başvurusu üzerine yapmak, yaptırmak, onaylamak ve başvuru tarihinden itibaren üç ay içinde yetkili idarelerce ruhsatlandırma yapılmaması halinde resen ruhsat ve yapı kullanma izni vermek” düzenlemeler kent imar planlarıyla ilgili olan düzenlemelerdir. Dolayısıyla ülkemizde bölge planları yapma konusunda eski adıyla DPT, yeni adıyla Kalkınma Bakanlığı yetkilidir (Kayan, 2012, s. 109).

TÜRKİYE’DE BÖLGELERARASI DENGESİZLİĞİ GİDERME ARACI OLARAK BÖLGE PLANLARI

Türkiye’nin bölge planlama süreci ele alındığında geçmişten günümüze bölgesel düzeyde sosyal ve ekonomik açıdan geri kalmışlık sorunuyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu sorunların giderilmesi amacıyla planlı dönem öncesinde nüfusun ve yatırımların ülke içinde yayılması ve belirli merkezlerde toplanması politikaları uygulanmıştır. Ekonomik kalkınmanın sağlanması ve ulusal sanayinin geliştirilmesi amacıyla yatırımlar genellikle batıda ve kaynakların bol, ulaşım imkânlarının iyi olduğu yörelere yönlendirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda özel teşebbüse dayalı liberal bir ekonomik politika izlenmiş ve ekonomik alanda devlet teşvik edici bir rol oynamıştır. 1929 Dünya Ekonomik Krizinin ortaya çıkması ile ekonomi politikalarında değişikliklere gidilmiş, dünya konjonktürüne uygun olarak liberal iktisat politikalarının yerine müdahaleci politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Ekonomi politikasındaki bu yapısal değişim devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğine inanan Keynesyen politikalarının uygulanmasına neden olmuştur. Dünya Ekonomik Krizi sonrasında Türkiye’de devletin ekonomiye müdahalesinin arttığı, liberal politikalar yerine devletçiliğin uygulamaya konduğu ve kamu müdahalesinin önem kazandığı gözlenmiştir. Planlı dönemden önce bölge planlama yaklaşımları imar aracı olarak ele alınmış ve fiziki yerleşme planı yapımı olarak tanımlanmıştır. 1960’lı yıllardan sonra ise planlı döneme geçilmiş ve bu anlayış değişime uğrayarak yatırımlara sosyo-ekonomik boyut getirilmiştir. Bu yönüyle Türkiye, sosyal ve ekonomik kalkınmasını bir plan dahilinde gerçekleştiren, çoğu gelişmekte olan ülkeye de model olan planlı kalkınma modelini benimsemiştir (Takım, 2010, s. 261)

PLANLI DÖNEMDEN ÖNCEKİ PLANLAR

1923 – 1950 yılları arasında Türkiye’de geri kalmış bölgeler bulunmasına rağmen bu sorunun çözümüne yönelik kapsamlı bölgesel kalkınma politikaları uygulanamamıştır. Bu dönemde benimsenen bölgesel kalkınma politikaları incelendiğinde; yeni bir siyasal ve yönetsel sistem altında ulusal bir ekonomi ve toplum ortaya çıkarılması; nüfusun ülke geneline dağıtılması; sanayi tesislerinin İstanbul ve Marmara Bölgesi dışında, Orta Anadolu’da ve İç Ege’de kurulması; ülkenin farklı yerlerini birbirine bağlayan bir demiryolu ağının geliştirilmesidir. Bu dönemde bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla yapılan uygulamalardan en önemlisi Ankara’nın başkent olmasıdır. Bu gelişme ile birlikte Anadolu’nun ortasında modern bir kent kurulmuş ve yatırımların yoğun olarak yapıldığı İstanbul kentinin daha fazla büyümesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kentlerin başkent Ankara ve İstanbul ile ulaşım bağlantıları güçlendirilmeye çalışılmış ve sanayi kuruluşlarının, Marmara ve Ege bölgeleri dışında, nüfusu 10.000’i aşmayan yerlerde yani Anadolu kentlerinde kurulduğu görülmektedir. Fabrika kurulan yerleşimlerin hepsi demiryolu ağı kapsamındadır. Trakya, Doğu Karadeniz Bölgesi ve güney bölgeleri bu dağıtımdan yeterince pay alamadıkları belirtilmektedir. Bölgesel kalkınma çalışmalarına ek olarak 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. İzmir İktisat Kongresinin toplanma amacı ulusal ekonominin, özel sektör girişimiyle geliştirilmesidir ve kongrede genel bir kalkınma çabası hedeflenmiştir. 28 Mart 1927 tarihinde çıkartılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sanayilerin batı bölgelerinde yoğunlaştığı tespit edilmiş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde maddi altyapı yatırımlarının yetersizliği sebebiyle kalkınma yarışında geride kalmıştır. 1929 yılında meydana gelen ekonomik krizin etkisiyle devlet ekonomiye müdahale etmiş ve bu müdahale “devletçilik ilkesi” olarak ifade edilmiştir. 1930 yılında devlet öncülüğünde başlatılan sanayi yatırımları iki adet beş yıllık sanayi planlarında uygulanması düşünülmüştür. Bu planlardan ilki başarıyla uygulanırken ikincisi II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla uygulanamamıştır (Ertaş, 2013, s. 42).

Genel olarak 1923-1950 yılları arasında bölgesel kalkınmayı sağlamaya yönelik faaliyetler; ulaşım ve sanayileşme kapsamında yatırımların yapılması, tarımda modern yöntemlerin uygulanması ve devletin kalkınmada rol oynayan kurumlarının yapılanmasına yöneliktir.

1950 – 1960 dönemi II. Dünya Savaşı sonrası kapsadığı için savaşın etkisiyle bölgelerin iç kaynaklarına dayanarak kalkınması zorunluluk haline gelmiş ve devletin ekonomiye müdahalesinde önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler; demokratikleşme kapsamında 1945 yılında çok partili siyasi hayata geçilmiştir ve 1950 yılında yaşanan siyasi iktidar değişikliği ile ülkenin kalkınması konusunda partiler kendi görüşlerin uygulamaya başlamışlardır. Bu dönemde devlet, ülkenin alt yapı yatırımlarına önem vermiştir. Bu bağlamda kamu yatırımlarının çoğunluğunun, büyük yerleşim yerlerinin dışında yapıldığı; özel sektör yatırımlarının, İstanbul kentinde, Marmara ve Ege bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Ertaş, 2013, s. 45).

Bu dönemde yaşanan önemli gelişmeler; özel kesim yatırımlarının artmasını sağlamak amacıyla, kredi imkânları sunularak dış ticarete girişimciyi yatırım yapmaya özendirici bir politika izlenmesi; alt yapı yapımına büyük hız verilmesi ve tarımsal üretimi özendirici destekleme fiyat politikasının uygulanmasıdır. Yine bu dönemin özendirme politikaları ile ilgili mevzuatın fazla gelişmemiş olması, özel kesimin sınıf yatırımlarına yönelmesini sağladığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda bir takım yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1951 yılında yürürlüğe giren Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu bu dönemde yapılan yasal düzenlemeler arasındadır. Yatırımlara kredi sağlamak amacıyla 1963 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın kurulması önemli bir gelişmedir. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın, bugünkü büyük ölçekli özel sektör sanayi kuruluşlarının birçoğunun kuruluş sermayelerine önemli katkı sağladığı bilinmektedir. Özel sektör yatırımlarının batı bölgesindeki illerde yoğunlaşırken Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri geri kalmıştır. 1950 ve 1960 yılları arasında yaşanan bu

gelişmeler sonucunda bölgelerarası dengesizlik giderek artmıştır. Türkiye’de arazi kullanımı ve düzenlemesi ile 1956 yılında yürürlüğe giren İmar Yasası ve 1958’de İmar ve İskân Bakanlığı kurulana kadar ki süreçte ilgilenilmemiştir. 9 Mayıs 1958 tarihinde yürürlüğe giren İmar ve İskân Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun’da, bu bakanlığa, bölge imar planları hazırlamak, yurdun imar bölgelerini tespit etmek, bunların imar planlarını yapmak görevleri verilmiştir. Bu görevin yerine getirilmesi için de bakanlık bünyesinde “Planlama ve İmar Müdürlüğü” kurulması öngörülmüştür. Plan kavramına ilk kez beşinci hükümet programında yer verilmiştir. O dönemde planlı olarak Doğu Marmara ve Zonguldak bölge planları hazırlanmıştır. 1950 ve 1960 yılları arası Liberal dönem olarak nitelendirilen dönemde, sanayilerin yer seçimi ve sınaî yatırımların dağılımında bir ulusal plana yer verilmemiştir. Kamu sınaî yatırımlarının illere ve ilçelere götürülmesinde birinci derecede üretim faktörlerinin dikkate alınması yerine siyasal tercihler dikkate alınmıştır. Bu sebeple ülkenin kalkınması veya kaynakların etkin ve verimli kullanılması bakımından kamu etkin bir rol oynamamıştır. Özel sektör yatırımlarının önem kazandığı bu dönemde firmalar, yer seçiminde dışsal ekonomileri göz önünde bulundurarak İstanbul ve İzmir çevresini tercih etmişlerdir. Bu dönemin sonunda, Türkiye’de bölgeler arasındaki dengesizlik sorunu daha da hızlı bir şekilde artmıştır (Tekeli, 2008, s. 86).

Özetle; 1950 ve 1960 yıllarını kapsayan dönemin ilk yıllarında başarılı olunmasına rağmen daha sonraları ekonomik dengenin bozulması ile bu durum tersine dönmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ekonomik kuruluşların dünya genelinde planlı kalkınmaya yönelik tavsiyelerde bulunması ve OECD gibi kuruluşların finansman sağlamada bu kıstası ön koşul olarak öne sürmeleri gibi nedenlerle planlı model tartışmaları gündeme gelmiştir. Böylece, 1960 yılının başlarında bir planlama teşkilatı kurulmasına yönelik çalışmalar başlamıştır.

PLANLI DÖNEMDE BÖLGE PLANLAMA ÇALIŞMALARI

1960 yılından sonra başlayan bu dönemde, sosyo-ekonomik kalkınmanın dengeli ve hızlı bir şekilde sağlanması, bu kapsamda uygulanan politikalar arasında uyum sağlanması ve ekonomiye rasyonel kamu müdahalesinin temini amacıyla kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması amaçlanmıştır. Amaçlar doğrultusunda DPT kurularak Türkiye’de bölgesel kalkınmayı sağlamak ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermek amacıyla 1963 yılından itibaren beşer yıllık kalkınma planları uygulanmaya başlamıştır ve toplamda 11 tane beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır (Ertaş, 2013, s. 46).

TÜRKİYE’DE BÖLGE PLANLAMASI UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Türkiye’de bölge planlamasının tarihi süreci incelendiğinde yapılan ilk bölge planı 1959 yılında Antalya bölgesinde başlatılmıştır. 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasıyla bölge planlama çalışmaları hızı ivme kazanarak parlama dönemi yaşamıştır. II. Beş yıllık kalkınma planı çalışmaları kapsamında temelleri atılan KÖY Dairesi ise bölge planlamanın talihsizliği olarak değerlendirilmektedir. III. Beş yıllık kalkınma planı sonucunda bölgesel kalkınma düşüncesi tamamen hafızalardan silinirken, VII. Beş yıllık kalkınma planı ile Bölgesel kalkınma yeniden gündeme gelmiştir. 1959 yılından günümüze kadar toplam 13 tane bölgesel gelişme planı hazırlanmıştır. Bunlar;

- Köyceğiz Dalaman Bölge Kalkınma Planı
- Antalya Projesi
- Doğu Marmara Projesi
- Zonguldak Projesi
- Çukurova Bölge Projesi
- Keban Projesi
- Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi
- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)
- Doğu Anadolu Projesi (DAP)
- Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi
- Marmara Bölge Planı
- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)
- Doğu Akdeniz Bölgesel Kalkınma Planı (Kulaksız, 2008, s. 58).

TÜRKİYE İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI UYGULAMASI

AB’ye uyum süreci kapsamında Türkiye ve AB arasındaki ilişkiler 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi’nde yeni bir boyut kazanarak üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren Katılım Ortaklığı Belgesi, AB Komisyonu tarafından hazırlanmış ve 2001 yılında Topluluk Resmi Gazetesi’nde yayımlanmıştır. “AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek 2001’de Resmi Gazetede yayımlanmıştır (Sezgin, 2013, s. 30).

2002 yılında Türkiye’deki bölgesel gelişme politikalarının AB’ye uyumunu sağlamak amacıyla, AB’nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uygun olarak İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılmıştır. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması kapsamında yapılan çalışmalar sonucu Türkiye, Düzey 1 itibarıyla 12 bölgeye ayrılmıştır. Düzey 2 kapsamında ise 26 bölge oluşturulmuş ve Türkiye’deki iller ise Düzey 3 olarak kabul edilmiştir (Sezgin, 2013, s. 30).

Tablo 1: Türkiye’de İBBS Sınıflandırması

Düzey 1	Düzey 2	Düzey 3
İstanbul (TR1)	İstanbul Alt Bölgesi (TR10)	İstanbul Alt Bölgesi (TR10)
Batı Anadolu (TR5)	Ankara Alt Bölgesi (TR51)	Konya (TR521), Karaman (TR522)
	Konya Alt Bölgesi (TR52)	Konya (TR521), Karaman (TR522)
Doğu Marmara (TR4)	Bursa Alt Bölgesi (TR41)	Bursa (TR411), Eskişehir (TR412), Bilecik (TR413)
	Kocaeli Alt Bölgesi (TR42)	Kocaeli (TR421), Sakarya (TR422), Düzce (TR423), Bolu (TR424), Yalova (TR425)
Ege (TR3)	İzmir Alt Bölgesi (TR31)	İzmir (TR310)
	Aydın Alt Bölgesi (TR32)	Aydın (TR321), Denizli (TR322), Muğla (TR323)
	Manisa Alt Bölgesi (TR33)	Manisa (TR331), Afyon (TR332), Kütahya (TR333), Uşak (TR334)
Batı Marmara (TR2)	Tekirdağ Alt Bölgesi (TR21)	Tekirdağ (TR211), Edirne (TR212), Kırklareli (TR213)
	Balıkesir Alt Bölgesi (TR22)	Balıkesir (TR221), Çanakkale (TR222)
	Antalya Alt Bölgesi (TR61)	Antalya (TR611), Isparta (TR612), Burdur (TR613)
Akdeniz (TR6)	Adana Alt Bölgesi (TR62)	Adana (TR621), Mersin (TR622)
	Hatay Alt Bölgesi (TR63)	Hatay (TR631), Kahramanmaraş (TR632), Osmaniye (TR633)
	Zonguldak Alt Bölgesi (TR81)	Zonguldak (TR811), Karabük (TR812), Bartın (TR813)
Batı Karadeniz (TR8)	Kastamonu Alt Bölgesi (TR82)	Kastamonu (TR821), Çankırı (TR822), Sinop (TR823)
	Samsun Alt Bölgesi (TR83)	Samsun (TR831), Tokat (TR832), Çorum (TR833), Amasya (TR834)
Orta Anadolu (TR7)	Kırıkkale Alt Bölgesi (TR71)	Kırıkkale (TR711), Aksaray (TR712), Niğde (TR713), Nevşehir (TR714), Kırşehir (TR715)
	Kayseri Alt Bölgesi (TR72)	Kayseri (TR721), Sivas (TR722), Yozgat (TR723)
Doğu Karadeniz (TR9)	Trabzon Alt Bölgesi (TR90)	Trabzon (TR901), Ordu (TR902), Giresun (TR903), Rize (TR904), Artvin (TR905), Gümüşhane (TR906)
Güneydoğu Anadolu (TRC)	Gaziantep Alt Bölgesi (TRC1)	Gaziantep (TRC11), Adıyaman (TRC12), Kilis (TRC13)
	Şanlıurfa Alt Bölgesi (TRC2)	Şanlıurfa (TRC21), Diyarbakır (TRC22)
	Mardin Alt Bölgesi (TRC3)	Mardin (TRC31), Batman (TRC32), Şırnak (TRC33), Siirt (TRC34)
Ortadoğu Anadolu (TRB)	Malatya Alt Bölgesi (TRB1)	Malatya (TRB11), Elazığ (TRB12), Bingöl (TRB13), Tunceli (TRB14)
	Van Alt Bölgesi (TRB2)	Van (TRB21), Muş (TRB22), Bitlis (TRB23), Hakkari (TRB24)
Kuzeydoğu Anadolu (TRA)	Erzurum Alt Bölgesi (TRA1)	Erzurum (TRA11), Erzincan (TRA12), Bayburt (TRA13)
	Ağrı Alt Bölgesi (TRA2)	Ağrı (TRA21), Kars (TRA22), Iğdır (TRA23), Ardahan (TRA24)

Kaynak: Öztürk, 2009, s. 15

BÖLGE PLANLAMASININ SORUNLARI

Gelişmiş ve gelişmekte olan ulus devletlerin bölge planlama deneyimleri incelendiğinde hemen hemen tüm ulus devletler bölgesel dengesizlik sorunsalı ile karşı karşıya kalmıştır. Bölgesel dengesizlik sorunsalı birçok ulus devlette, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ekonomide meydana gelen gelişmeler ulus devletlerin bölgelerinde aynı anda başlamamakta ve belirli ayrıcalıklı noktalarda ortaya çıkan gelişmeler belirli kalkınma kutuplarında yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda da bölgelerarası dengesizlikler meydana gelmiştir (Tutar ve Öztürk, 2003, s. 15).

Türkiye'de bölgesel dengesizlik sorunu Endüstri Devrimi ile birlikte daha yoğun bir şekilde hissedilmeye başlamıştır. Bölge planlama olgusu Türkiye'de uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen bölge planlarının hazırlanması konusunda ne bir kanun çıkarılmıştır ne de bölge planlarının hazırlanması sürecini yönetecek bir kurum kurulmuştur. Bu dönemde bölge planları İmar ve İskân Bakanlığı sorumluluğunda yürütülürken, 1960 yılında DPT'nin kurulmasıyla birlikte bölge planlarının hazırlanması ve yürütülmesi görevi DPT'ye verilmiştir. Fakat bölge planlamasından sorumlu kuruluş olarak atanan DPT bölge planları yapmak amacıyla değil, ulusal düzeyde sosyo-ekonomik politikaların takip edilmesi konusunda hükümete yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Bu bağlamda Türkiye'de ne merkezi düzeyde ne de yerel düzeyde bölge planları yapmakla sorumlu bir kuruluş yoktur. Bu koşullar altında hazırlanan bölgesel kalkınma planları Türkiye'nin planlama sistemiyle uyumadığı için planların uygulanmasında sorunlarla karşılaşmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Cumhuriyet Döneminde hazırlanan 13 adet bölgesel kalkınma planından 6'sının başarısız olarak sonuçlanmış olması, bölge planlamada yasal boşluk, kurumsallaşamama, bölge planlarının ülke planlama sistemiyle bütünleşememesi ve bölge planlarının bölgecilikle karıştırılması gibi bir takım sorunların olmasından kaynaklanmaktadır (Kayan, 2012, s. 122).

Bölge Planlamasında Yasal Boşluk Sorunu: Türkiye'de bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve yürütülmesi ile ilgili yasal boyutta herhangi bir kanun ve kanun hükmünde kararname bulunmamaktadır. Bölge planlarının yasal boyutta bir dayanağı olmadığı için bölge planları herhangi bir standarda göre yapılmamıştır. Bu durumda da hazırlanan bölge planları birbirine örnek teşkil etmemektedir.

Osmanlı Döneminde 1913 yılında çıkarılan “İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu” kapsamında bölge planlama çalışmalarıyla ilgili yasal boyutta düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde; 1921 Anayasası, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasasında yasal çerçevede bölge planlamasıyla ilgili düzenlemeler mevcuttur. Ancak bu anayasalardan bölge planlamasını geniş bir kapsamda ele alan 1982 Anayasası’dır. 1982 Anayasasının 126. maddesinin 3. fıkrasında kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyumu sağlamak amacıyla yetki genişliğine sahip birden çok ili içine alan bölgede merkezi idare teşkilatının kurulabileceği ve bu idarenin görev ve yetkilerinin kanunla düzenlenebileceği belirtilmiştir. 1982 Anayasasında bölge planlarının yasal boyutta düzenlenebileceği belirtilirken bu kapsamda bölge planlarına yasal boyutta herhangi bir düzenleme yapılmamıştır (Keleş, 2010, s. 318).

Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde yapılan bölgesel kalkınma planlarından bazıları plana özgü kanun, kanun hükmünde kararname ya da genel mevzuat kuralları kapsamında hazırlanmıştır. Bu bağlamda da bölge planlamasının yasal boşluk sorunu halen devam etmektedir. Bölge planlamasında yaşanan yasal boşluk sorunun ortaya çıkmasındaki en önemli etken siyasi iradenin bölge planlaması konusundaki isteksizliğinden kaynaklanmaktadır (Taştekin, 2007, s. 142).

Bölge Planlamasında Kurumsallaşamama Sorunu: Türkiye’de bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve planların yürütülmesi ile ilgili sorumlu herhangi bir kuruluş yoktur. Bu durumda bölgesel kalkınma planlarının hangi kurum ya da kuruluşlar tarafından yürütüleceği belirsiz kalmıştır. Bölgesel kalkınma planları ilk olarak İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yürütülürken, 1960 yılında DPT’nin kurulmasıyla bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması görevi DPT’ye verilmiştir. Bölge planlarının hazırlanmasından sorumlu iki kuruluş olması rağmen DPT ile İmar ve İskân Bakanlığı arasında bölgesel kalkınma planları konusunda uyumsuzluklar ve anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. DPT bu anlaşmazlıkları yaptığı protokollerle önlemiştir (Taştekin, 2007, s. 142).

Bölge planlarının hazırlanması ve uygulanması sürecinde yetkili olan DPT ve İlgili Bakanlıkların bölge düzeyinde ne merkezi ne de yerel boyutta bir örgütlenmesi bulunmamaktadır. Merkezi boyutta sorumlu kuruluş olarak akla DPT gelebilir ama DPT bölgesel kalkınma planları yapmak amacıyla değil ulusal düzeyde sosyo-ekonomik konularda takip edilecek politikalar açısından hükümete yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. İllerde yer alan Bayındırlık ve İskân İl Müdürlükleri bölge planlarını hazırlamak ve yürütmekle sorumlu değil, merkezi yönetimin ildeki görevlerini yerine getirmekle görevli kuruluştur. Dolayısıyla bölge planlarını yerel düzeyde hazırlamak ve yürütmekle görevli kurumsallaşma sorunu devam etmektedir (Kayan, 2012, s. 123).

1960 yılında kurulan ve bölge planlaması konusunda yetkili tek kuruluş olan DPT’nin teşkilat yapısı, personeli ve görevleri gereği yerel düzeyde örgütlenmeye uygun değildi. Temel görevi ülkenin doğal, beşeri ve ekonomik kaynak potansiyellerini belirlemek, sosyo-ekonomik politikaları, hedefleri belirlemek ve hükümete danışmanlık yapmak olan DPT’nin mevcut kurumsal yapısı bölge düzeyinde de örgütlenebilecek şekilde düzenlenmemiştir. Dolayısıyla bölge planlarının yapılması ve yürütülmesi için gerekli olan yerel düzeyde örgütlenme ya da kurumsallaşma teşkilatı bulunmamaktadır (Kayan, 2012, s. 124).

Bölge Planlarının Ülke Planlama Sistemiyle Bütünleşememe Sorunu: Türkiye’de bölge planlamasının hazırlanması ve uygulanması kapsamında siyasi boyutta boşluk bulunmaktadır. DPT’nin kurulmasından önceki dönemlerde bölge planlaması konusu üzerinde ciddi bir şekilde durulmamıştır. O dönemde İmar ve İskân Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan üç bölge planı siyasi iradenin isteksizliği yüzünden uygulanamamıştır. Türkiye’de bölge kalkınma planlarının ülke planlama sistemiyle bütünleşmesinde sorun yaşanmaktadır. Hazırlanmış olan 13 bölge kalkınma planından 6 tanesinin uygulamaya geçilememesinin nedeni bu sorunun bir sonucudur. Bölge kalkınma planlarının başarılı olabilmesi için bölge planlarının ülke planlama sistemiyle bütünleşmesi gerekmektedir. Türkiye’de bölge planlarının uygulamada başarılı olmamasının nedeni söz konusu planların ülke planlama modeli içinde kendine yer edinmemiş olmasından ileri geldiği belirtilmektedir. Ulusal kalkınmayı bir bütün olarak gerçekleştirebilmek için bölgesel kaynakların potansiyellerini tam olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bölgesel kaynakların gücünü ve ülke kalkınmasına katkısını, bölge planları aracılığıyla en iyi şekilde tespit mümkündür. Dolayısıyla ulusal ve bölgesel kalkınma için imar planları kadar bölge kalkınma planlarına da ihtiyaç vardır. Bu kapsamda bölge kalkınma planlarının ülke planlama sistemiyle bütünleşmesi gerekmektedir (Tek, 1999, s. 60).

Bölge Planlarının Bölgecilikle Karıştırılması Sorunu: Türkiye’de bölge kalkınma planlarında yaşanan siyasi isteksizlikten dolayı genellikle bölge planları bölgecilikle karıştırılmaktadır. Bu nedenle bölge kalkınma planları ihtiyaca göre ve sık sık yapılmamaktadır. Hatta siyasi isteksizlikten dolayı yapılan bazı bölge kalkınma planları sahipsiz kalmakta ve uygulanmamaktadır. Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasından önce yapılan Köyceğiz-Dalaman, Doğu Marmara ve Zonguldak projelerinin uygulanmadığı göz önünde bulundurulunca bölge kalkınma planlarının bölgecilikle karıştırıldığı gerçeği daha iyi ortaya çıkmaktadır (Kayan, 2012, s. 125).

Türkiye’de bölge kalkınma planlarının bölgeciliğe götüreceği, bunun da ülke bütünlüğünü tehlikeye düşüreceği konusunda bir ön yargı vardır. 1961 Anayasasında bölge kavramı yerine çevre kavramı kullanılmış ve bölge ile ilgili düzenlemelerin birden çok ilin bulunduğu çevrede yapılacak düzenlemeler şeklinde olacağı belirtilmiştir. 1961 Anayasasında bölge kavramının bölgeciliğe, dolayısıyla ayrılıkçı eğilimlere yol açacağı endişesiyle bölge kavramının kullanılmasından özenle kaçınıldığı belirtilmiştir (Keleş, 2010, s. 322).

Türkiye’de hazırlanan bölge kalkınma planlarının hiç birisi bölgeciliğe yol açmadığı halde bu konudaki ön yargılar hala tam aşılmış değildir. Kimi ülkelerde bölge kavramı bölgeciliğe yol açmış, bu nedenle bölge planlamasından kaçınılmıştır. Örneğin İngiltere’de Kuzey İrlanda, Fransa’da Korsika Bölgesi, İtalya’da geri kalmış Güney bölgeleri bu tür gelişmelere müsaittir. Ama bu ülkelerde takip edilen yerelleşme politikaları sayesinde ayrılıkçı eğilimler yok edilmiştir. Türkiye’de şimdiye kadar yapılan bölge kalkınma planlarının hiç birisinde ayrılıkçı

eğilimler görülmediği halde bu konudaki ön yargılar azalmış olsa da halen etmektedir. Türkiye’de bölge kalkınma planlarının bölgecilikle karıştırılması söz konusu planların yapılmasını engellediği gibi atıl olan bölgesel kaynakların faaliyete geçirilerek bölgesel kalkınmanın gelişmesini de olumsuz yönde etkilemektedir (Kayan, 2012, s. 126).

Türkiye’de bölge kalkınma planlarının bölgecilikle karıştırılması endişesi biraz da merkezi idarenin ve merkezi idarenin taşra teşkilatının elindeki yetkileri başka bir kurumla paylaşmak istememesinden ileri gelmektedir. 1980 askeri darbesinden sonra Türkiye’nin 8 bölgeye ayrılması ve bölgelerin başında bölge valilerinin bulunması kararlaştırılmıştır. Oluşturulacak bölgelerin başında il valilerin üstünde yetkiye sahip bölge valileri bulunacaktı. Ancak bu uygulama yürürlüğe girmeden 1984’te 3036 Sayılı Yasayla yürürlükten kaldırıldı. Böyle bir yaklaşımın nedeni il valilerindeki huzursuzluk ve merkezi idarenin ellindeki yetkileri bölge düzeyindeki örgütlenme birimi ile paylaşmak istememesinde ileri geldiği, bunun da bölge planlarının bölgecilğe yol açabileceği endişesine dayandırılarak yapıldığı belirtilebilir.

Belediyelerin Bölge Kalkınma Planlarına Dâhil Edilmemesi Sorunu: Bölge Kalkınma Planları kapsadığı alan bakımından yerel boyuttur ve belediyeleri yakından ilgilendirmektedir. Ancak Türkiye’de bölge kalkınma planlarının ne yapılmasında ne de yürütülmesinde belediyelere görev verilmemiştir. Hazırlanan kalkınma planlarını da içerik olarak kentleşme ile ilgili kıstaslarda bulunmaktadır. Bu durum ise belediyeleri yakinen ilgilendirmektedir. Nüfusu hızla artan ve büyükşehir belediyesi statüsüne kavuşan belediyelerin metropoliten alanında yapılan bölge kalkınma planları büyükşehir belediyelerini daha da yakından ilgilendirmektedir. Hatta bölge kalkınma planları için aksi belirtilmedikçe kent plancılarının söz konusu planlamayı anakent planı olarak kabul etmektedir. 7116 Sayılı İmar ve İskan Bakanlığının Kuruluş Yasası’nda bu bakanlığa bölge planları yapma yetkisi verilmiştir. Buna göre bölge imar planlarını hazırlamak, bu planlar için ilgili bakanlıklar ile ortak etütler yapmak ve bunlara göre gereken tedbirleri almak, bu görevin en iyi şekilde yerine getirilmesi için gereken etüt ve araştırmaları yapmak görevi İmar ve İskan Bakanlığı’na verilmiştir. Bu genel görevden başka bu bakanlığa bağlı olarak kurulan “Planlama ve İmar Genel Müdürlüğüne” yurdun imar bölgelerini tespit etmek, bunların imar planlarını yapmak” görevi bu genel müdürlüğe verilmiştir. Planlama ve İmar Genel Müdürlüğüne bağlı bir alt birim olarak kurulan “Bölge Planlama Dairesi”nin görevleri belirtilirken “ülke ölçüsünde dengeli kentleşme ve nüfus dağılışı biçimini belirlemek” görevi bu başkanlığa verilmiştir (Keleş, 2010, s. 338).

Cumhuriyet Döneminde yapılan 13 tane bölge kalkınma planının hiç birisinde belediyeler çalışmalarına ve söz konusu planların yürütülmesine dahil edilmemiştir. Belediyelerin bölge kalkınma planlarından etkilenmemesi ve bu planları etkilememesi mümkün değildir. Buna rağmen belediyeler bölge kalkınma planlarına dahil edilmediği için belediyeler ile bölge kalkınma planları arasında sorun yaşanmaktadır (Kayan, 2012, s. 126).

LİTERATÜRDE BÖLGELERARASI DENGESİZLİK SORUNSALINA DAİR ÖNERİLER

Bir bölgenin kalkınmasını sağlamak amacıyla, ulusal ve yerel boyutta üretilen politikalar, planlar, stratejiler ve faaliyetler arasındaki ilişkiyi belirlemek, yerel boyutta yer alan kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu güçlendirmek, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve bölgesel program ve projelere temel oluşturmak üzere hazırlanan bölge planları, ulusal kalkınma planları ile kent planları arasında geçiş sağlayan çok boyutlu plan türüdür. Bu bağlamda bölge planlarıyla ilgili sorunlar hem ulusal hem de yerel konuları ilgilendirdiği için bu sorunların çözümünde yerel ve ulusal boyuttaki konular ön plana çıkmaktadır (Kayan, 2012, s. 127).

Bölge Planlarında Yasal Boşluğun Giderilmesi Önerisi: Bölge planlamasında en önemli sorunlardan biri olan yasal boşluk sorununu çözmek için, bölge planlarının genel hatlarını ve genel kurallarını belirtecek bir kanun gereklidir. Plan bölgelerinin farklı niteliklere sahip olması yasal boşluk sorunu kapsamında bir kanun çıkarmaya engel değildir. Yasal boyutta bölge planlarıyla alakalı bazı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunlar; 1958 Tarih ve 7166 Sayılı İmar ve İskân Bakanlığının kuruluş kanununda bölge planlamasıyla ilgili düzenlemeler ve 1960 tarih ve 91 Sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş Kanununda da bölge planları yapma görevi DPT’ye verilmesidir. 91 Sayılı Kanuna göre uzun ve kısa vadeli bölge plan ve programlarını hazırlama ve yürütme görevi DPT’nin görevleri arasında sayılmıştır (Keleş, 2010, s. 367).

Bölge planlarının hazırlanması kapsamında çıkarılan kanunlar daha çok söz konusu planlarla ilgili kısmi düzenleme yapan kanun niteliğindedir. Bu kapsamda bölgesel planlarla ilgili dolaylı ya da kısmi düzenleme yapan kanunlar bölge planlarıyla ilgili yasal boşluk sorununu giderecek nitelikte değildir. Bölge planlarının hazırlanmasında, diğer planlarla ilişkisinin kurulması, ülke planlaması içindeki yerinin tespit edilmesi, hazırlanılan bu planların uygulanması konularındaki sorunları gideren ve sadece bölge planları yapmaya özel kanunlar bölge planlaması konusundaki yasal boşluğu giderilebilir (Kayan, 2012, s. 127).

Türkiye’de bölge planlarının genel hatlarını ve genel kurallarını belirten bir yasa çıkarılmadığı sürece bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve yürütülmesi başarılı bir şekilde gerçekleştirilemeyecektir. Ulusal ve yerel boyutta yaşanan gelişmeler dikkate alınarak bölge planlarıyla ilgili yasal boşluk sorununu giderecek bir kanunun çıkarılması bölge planlaması konusundaki yasal boşluk sorununu giderilebilir.

Kurumsal Eksikliğin Giderilmesi Önerisi: Türkiye’de bölgesel kalkınma planlarında karşılaşılan bir diğer sorun ise bölge planlarına dair kurumsal altyapının eksik olmasıdır. Hazırlanan bölge planlarının hangi kuruluş tarafından yürütüleceği konusundaki belirsizlik hazırlanılan bölgesel kalkınma planlarının uygulanmasında sorunlara neden olmuştur. Örneğin Çukurova Bölge kalkınma planı DPT’nin yıllık uygulama programından çıkarılınca bölge planı sahipsiz kalarak uygulamaya konulamamıştır. Çukurova Bölge kalkınma planında olduğu gibi DPT’nin

kurulmasından önce hazırlanmış olan ilk üç bölge planının yürütücüsü belli olmadığı için söz konusu planlar uygulanmamıştır. Bölge planları konusundaki kurumsal altyapı eksikliğini gidermek için, hazırlanılan planın hangi kuruluş tarafından yürütüleceğinin kanunla belirlenmesi gerekmektedir (Keleş, 2010, s. 318).

Bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması yerel boyutta örgütlenen bir birim tarafından gerçekleştirilmelidir. Bölge planları bu şekilde hazırlanırsa başarılı bir şekilde plan yürütülür ve söz konusu planın sahihsiz kalması da önlenir. Türkiye’de bölge kalkınma planlarının hazırlanmasında yetkili olan eski adı Devlet Planlama Teşkilatı yeni adı Kalkınma Bakanlığı yaptığı hiçbir bölge kalkınma planını yerel örgütlenme bakımından üstlenmemiştir. Kalkınma Bakanlığı’nın yerel boyutta teşkilat kurmasının ne yasal ne de fiziki olarak imkânı yoktur. Kurumsal altyapı sorunun giderilmesi için yerel düzeyde bölge kalkınma planlarını yürütecek teşkilatların kurulması gerekmektedir. Bölge planlarının uygulanmasındaki kurumsal eksiklik belediyelerin, il özel idarelerin ve sivil toplum kuruluşlarının bölge planlarının hazırlanması sürecine dâhil edilerek oluşturulacak daimi bir teşkilatlanma ile giderilebilir.

Türkiye’de kamu hizmetlerinin merkeziyetçilik geleneğiyle yürütülmesi geleneği bölge planlarının hazırlanması ve uygulanmasında da gözlemlenmiştir. Devletin merkeziyetçilik mantığıyla üslendiği görevleri yerine getirememesi durumunda işi oluruna ya da çözümsüzlüğe bırakma belirsizliği bölge planlarının yapılması ve yürütülmesinde de görülmektedir. Cumhuriyetin kurulmasından günümüze kadar olan ki süreçte hazırlanılan 13 bölge kalkınma planından 6’sının uygulanmamış olması, bu sorunun ne kadar ciddi bir boyutta olduğunu göstermektedir (Kayan, 2012, s. 128).

Bölge Planlarının Ülke Planlama Sistemiyle Bütünleşmesi Önerisi: Bölge kalkınma planlarının uygulanmasında istenilen düzeyde başarıyı sağlayabilmek ve söz konusu planların devamlılığını sağlayabilmek için bölge planlarının ülke planlama sistemiyle bütünleştirilmesi gerekmektedir. Ülke planlama sistemiyle bütünleşmeyen bölgesel kalkınma planları ne kadar ideal hazırlanırsa hazırlansın başarılı olma şansı yoktur. Türkiye’de hazırlanan bölgesel kalkınma planlarının başarısız olmasının nedeni bu planların ülke planlama sistemi içinde kendine bir yer edinmemiş olmasından ötürüdür (Tek, 1999: 60, s. 129).

Türkiye’de bölge planlarının ülke planlama sistemiyle bütünleşememe sorunu söz konusu planların ülke bölge planlama sisteminin içinde yer edinmesiyle giderilebilir. Bölgesel kalkınma planları, nazım ve imar uygulama planları gibi planlama sisteminin bir parçası haline getirilirse bu sorunun çözümlenebilir. Yasal boyutta düzenlemeler, örnek uygulamalar ve bölge planlarındaki başarılı sonuçlar söz konusu planların ülke planlama sistemiyle entegrasyonunu kolaylaştırabilir. Tabii ki bunun için öncelikle bölge kalkınma planlarının ülkedeki planlama sisteminin bir parçası olduğuna dair yasal bir düzenlemenin yapılması gerekir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ulus devletler dengeli bir şekilde bölgesel kalkınmayı sağlamak için büyük oranda bölge kalkınma planlarından yararlanma yoluna gitmektedir. Bu bağlamda ulusal boyutta kalkınmayı ve bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için bölgesel planlar zorunlu hale gelmektedir. Türkiye’de de söz konusu gelişmeyi sağlayabilmek için bölge planlarıyla ilgili çıkarılacak bir kanunla söz konusu planlar ülke planlama sisteminin bir parçası haline getirilebilir. Ancak bunun için siyasi iradenin istekli olması ve bölge planlamasına olumlu yaklaşım göstermesi gerekir (Kayan, 2012, s. 130).

Bölge Planlarının Bölgecilikle Karıştırılması Sorunun Çözümü Önerisi: Bölge kalkınma planları ve bölgecilik birbirinden farklı olgulardır. Bölge kalkınma planları bölgelerin ekonomik kaynaklarını harekete geçirerek bölgenin sosyo-ekonomik alanlarda kalkınmasını ve gelişmesini sağlamak için hazırlanan planlardır. AB bölge olgusu üzerinde dururken bölgelerin sahip olduğu ekonomik kaynakları dikkate almaktadır. AB bölge olgusuyla bölgecilik kavramına vurgu yapmamakta, diğer bir ifade ile bölge kavramının bölgeciliğe dolayısıyla ayrımcılığa yol açacak politikalar geliştirmemektedir (Taştekin, 2007, s. 7).

Bölgelerarası ayrımcılığa yol açan bölgecilik kavramının bölge kalkınma planları aracılığıyla geliştirilmesine izin verilmemelidir. Bölge kalkınma planlarını hazırlayan kurumların, bölge planları ile bölgecilik arasındaki farkı göz önünde bulundurmasıyla bu sorun çözümlenebilir. Ulus devletlerde bölgeye özgü yerel kaynaklar kullanılmadan ulusal anlamda kalkınmayı sağlamak mümkün değildir. Bölgesel kaynakların tespitinde ve bu kaynakların verimli kullanımını sağlamak bölge kalkınma planlarının işidir (Keleş, 2010, s. 318).

Türkiye’de planlı dönem öncesinden günümüze kadarki olan süreçte hazırlanılan bölge kalkınma planlarının hiçbirisi bölgeciliğe yol açmamıştır. Fakat kamuoyunda halen bölge kalkınma planlarının bölgeciliğe yol açacağı endişesi bulunmaktadır. Bu düşünce bölge kalkınma planlarının 1960’lı yıllarda ciddi bir şekilde yapılmaya başladığı sırada gündeme girmesinden ileri gelmektedir. 1960’lı yıllarda bölge planlarının bölgeciliğe yol açabileceği endişelerinin haklı nedenleri olabilirdi. Fakat günümüz koşullarında bölge planlarının bölgeciliğe yol açabilme endişesi yoktur. Bu tarz olumsuz düşüncelerden vazgeçilerek bölgesel kaynaklardan maksimum boyutta yararlanılmalı ve bölgesel kalkınmayı hızlıca gerçekleştirmek için bölge planlamasının bölgecilikle karıştırılmaması ve bölge planlamasının önünün açılması gerekmektedir (Kayan, 2012, s. 130).

Belediyelerin Bölge Kalkınma Planlarına Dâhil Edilmemesi Sorunun Çözümü Önerisi: Bölge kalkınma planları belli bir mekan parçasına yönelik olarak yapıldığı için yerel boyutta olan bölge kalkınma planlarından belediyelerin etkilenmemesi ve belediyelerin bu planları etkilememesi mümkün değildir. Birbirleriyle etkileşimli olan bu durum nedeniyle bölge kalkınma planlarının hazırlanması çalışmaları ve uygulanması faaliyetlerine dahil edilmesi gerekir. Bölge kalkınma planlarının hazırlanmasında söz konusu belediyelerin teknik personel ve teknik donanım imkanlarından yararlanması gerekir. Ayrıca belediyeler yerel halka ve ekonomik kaynaklara yakın olduğundan bölge planlarının hazırlanmasına temel teşkil etmek üzere verecekleri bilgiler daha gerçekçi ve isabetli olur. Böyle bir yaklaşım bölge

kalkınma planlarının daha başarılı olma şansını da artırır. Belediyelerin bölge kalkınma planlarının hazırlanması sürecine dahil edilmesi bölge planlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında kolaylık sağlayabilir (Keleş, 2010, s. 318).

Gelişmiş ülkelerde kabul gören kamu hizmetlerinde yerellik ilkesi Türkiye’de genel anlamda kabul görmüştür. Ayrıca Türkiye’nin taraf olduğu AB yerel yönetim özerklik şartı gereği yerelde görülecek hizmetlerin en yakın kuruluşlar tarafından yerine getirilmesi ilkesi gereği de belediyelerin bölge kalkınma planlarının yapılması ve uygulamasına dahil edilmesi gerekir. Türkiye’nin her bölgesinde büyükşehir belediyeleri bulunmaktadır. Büyükşehir belediyesi kanununa bir madde ekleyerek belediyelerin bölge planlarının hazırlanması ve yürütülmesi faaliyetlerine katılması sağlanabilir (Kayan, 2012, s.131).

SONUÇ

Ulus devletler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler, hemen her ülkede az ya da çok olarak ulus devletlerin kendi bölgelerinde uzun yıllardır gözlenmektedir. Bölgesel dengesizlik kavramı sosyo-ekonomik anlamda bölgelerin farklı özellikler göstermesi sonucunda farklı gelişmişliklere sahip olması olarak tanımlanmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmiş ulus devletlerde bölgesel dengesizlik olgusu, az gelişmiş ülkelerde giderek artan bir yapı gösterirken, gelişmiş ülkelerde azalan bir yapı göstermektedir. Geri kalmışlık daha çok doğal kaynaklara, devlet politikasına ve sosyal yapıya bağlanmaktadır. Sanayinin gelişmemesi, iş olanaklarının sınırlı olması, kişi başına düşen gelirin diğer bölgelere göre düşük olması, nitelikli işgücünün gelişmiş bölgelere göç etmesine neden olmakta bu da az gelişmiş bölgelerde gelişme potansiyellerini sınırlamaktadır.

Planlı dönem öncesinde, devletçilik politikasının izlendiği Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin tamamına yakın kısmı geri kalmış olmasına rağmen başarılı bir şekilde bölgesel kalkınma politikaları üretilmemiştir. Liberal politikaların izlendiği 1950-1960 yıllarında ise ekonomik planlama anlayışı ikinci plana atılmış ancak bölgesel sorunların çözülmesi için çalışmalar yapılmıştır. Her iki dönemde de özel yatırımlar ülkenin batısında yoğunlaşmış ve bu bölgelere yoğun bir göç yaşanmıştır.

Türkiye’de DPT’nin kurulmasıyla hızlanan bölgesel planlama çalışmaları II. BYKP’ nın son yıllarında oluşturulan KÖY Dairesi ile birlikte yavaşlamış ve III. BYKP döneminde tamamen terkedilmiştir. Bölgesel planlamaya ancak 30 yıl sonra VII. BYKP ile tekrar dönülmüştür. Türkiye’de 1960’lı yıllardan bu yana bölgelerarası dengesizlik sorununu çözmek amacıyla plan ve programlar hazırlanmaktadır. Türkiye’nin ekonomik kalkınması için uzun vadeli planlar ve yıllık programlar hazırlayan DPT, bu plan ve programların uygulanması ve denetimi aşamalarından da sorumludur. Bölgesel kalkınma projeleri de DPT’nin eşgüdümü altında hazırlanmakta ve çalışmalar projelere ilişkin diğer kurumlarla işbirliği içerisinde sürdürülmektedir. DPT bünyesinde bu amaca yönelik olarak, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra toplamda 13 tane bölge kalkınma planı yapılmıştır. Yapılan bu planlardan toplamda 6 tanesi hiç uygulanmamıştır. Bu tür gelişmeler bölge planlarının uygulanmasında sorunların olduğunu göstermektedir. Türkiye’de bölge kalkınma planlarının uygulanmasında görülen belli başlı sorunlar; yasal boşluk, kurumsallaşma eksikliği, bölge kalkınma planlarının ülkemiz planlama sistemiyle bütünleşmemesi, bölge kalkınma planlarının bölgecilikle karıştırılması, bölge kalkınma planlarına belediyelerin dahil edilmemesi şeklinde belirtilebilir. Söz konusu bu sorunlar; bölge kalkınma planlarının genel çerçevesini belirten çerçeve niteliğinde genel kapsamlı bir kanunun çıkarılmasıyla, yapılan bölge kalkınma planlarını yerel düzeyde yürütecek teşkilatların kurulmasıyla, bölge kalkınma planlarının nazım ve uygulama imar planları gibi planlama sisteminin bir parçası olduğu gerçeğinin yasal düzenlemesiyle, bölge kalkınma planlarının bölgecilikle aynı şeyler olmadığı uygulamalarla ortaya konulmasıyla, bölge kalkınma planlarının yapılması ve yürütülmesi suretiyle giderilebilir. Ülkemiz de özellikle bölge kalkınma planlarının bölgecilikle karıştırılmaması, bölge planlarının gelişmesinde önemli rol oynayacaktır. Bölge kalkınma planı yapmaya yetkili kuruluşların yapacakları uygulamalar bu konudaki ön yargıları yıkabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Özge (2008). Avrupa Birliği Nuts Sisteminin Türkiye’de Uygulanması: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Sisteminin Sınanması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Aktakas, Başak (2006). Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir model. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Adana.
- Elmas, G. (2004). Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Bölgesel Politikalar. Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 15(50), 115-136.
- Ertaş, N. (2013). Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Kalkınma Ajansları: Türkiye’de Bölgesel Potansiyelin Değerlendirilmesi Açısından "Mevlana Kalkınma Ajansı"örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Konya.
- Gündüz, A. (2006). Bölgesel Kalkınma Politikası (1). Bursa: Ekin Kitabevi.
- İnsel, A. (2004). Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili (Cilt 4). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayan, A. (2012). Türkiye’de Bölge Planlaması: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(20), 103-134.
- Keleş, R. (2010). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıçarslan, H. (2009). İktisadi Açardan Bölgesel Dengesizlik Olgusu Osmaniye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, İktisat Bilim Dalı, Konya.

- Kulaksız, Y. (2008). Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam Ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Ankara.
- Nazım Öztürk, Z. D. (2002). Ulusal Planların Bölgeselleşmesine Yönelik Planlama: Fransız Deneyimi. *Amme İdare Dergisi*, 35(3).
- Özgül, C. G. (2017, Mayıs 25). Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye Büyükşehir Belediye Sistemine Yansımaları . *International Journal Of Academic Value Studies*, 3(11), 22-30.
- Öztürk, A. (2009). Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye için İstatistiki Bölge Birimleri Önerisi. Planlama uzmanlığı tezi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Sezgin, A. (2013). Kalkınma Ajansı Uygulamasının Gelişmiş Ve Az Gelişmiş Ülke Örnekleri Açısından Sonuçları. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Çorum.
- Şen, Z. (2004). Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı Ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi , Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara.
- Takım, A. (2010, Temmuz). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarının Performansına Etkisi: Zonguldak- Bartın Ve Karabük Örneği. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 5(3), 259-275.
- T Taştekin, A. (2007). Avrupa Birliği’nde Bölgeselleşme Politikaları Ve Türkiye’de Bölgesel Stratejiler. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.
- TDK. (2006, Eylül 26). Tc Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu. www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 27.03.2018
- Tek, M. (1999). Türkiye’de Kentleşme Politikalarında Bölge Planlaması ve Çukurova Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tekeli, İ. (2008). Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları. İstanbul: Tarihi Vakfı Yurt Yayınları.

